

à patre oriens appellatur: Adducam inquit, feruum meum orientem. Et 6. cap. Ecce vir, oriens nomen eius. Nota autem, quòd hic oriens non participium est, sed nomen. Nam Græcè est ἀνατολή. Ad quid autem nos visitaturus esset, subdit, dicens: Illuminare his qui in tenebris & in vmbra mortis sedent. Vbi nota, quòd pro illuminare, Græcè est ἐπιφάναι, quod imperatiuum esse potest, & infinitiuum: sed præstat infinitiuo modo legere. Nam nulla hic habetur apostrophe ad Christum, sed iungitur sententia cum apostrophe ad Ioannem, vt scilicet illuminaret eos qui in tenebris ignorantia, & peccato, quæ sunt vmbra mortis, id est, vt ignorâtes doceret Ioannes salutem sibi à Christo adfore.

† Puer autem crescebat, & confortabatur spiritu.

Qui à matris utero plenus erat spiritu sancto, nihil mirum si artibus non modò, sed virtutibus etiam crescebat, & adolefcebat, spirituq; confortabatur: Græcè ἐκπαύται, id est, subinde seipso validior ac robustior fiebat, non corpore tantùm, sed & spiritu.

Et erat in desertis vsque in diem ostensionis suæ Israël.

Id est, donec aduentate Christo seipsum Israelitis visendum præbuit, vt Christi illos aduentum doceret.

CAPVT SECVDVM.

Ad Cæsaris edictum Maria cum Ioseph in Bethlehem profecta, ibi Christus peperit, ad quem visendum pastores angelus adduxit. Puer octauo die circumcissus, ad templum post tempus purificationis allatus, à Simeone benedicitur, ab Hanna redemptor mundi agnoscitur: duodecimo ætatis anno inter doctores à parentibus disputans reperitur.

Factum est autem in diebus illis, exijt edictũ à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersis orbis. Hæc descriptio prima facta est à præside Syriæ Cyrino. Et ibant oēs vt profiterentur, singuli in suâ ciuitatè.

Ascendit autem et Ioseph à Galilea, de ciuitate Nazareth, in Iudeam, ciuitatem Dauid, que uocatur Bethlehem: eo quòd esset de domo et familia Dauid, ut profiteretur cum Maria desponsata sibi uxore pregnante. Factum est autem cum essent ibi, impleti sunt dies ut pareret.

Græcè pro describeretur, est ἀπογράφειν, Est aut ἀπογράφειν, nomē dare & profiteri. Edictū ergo seu decretū à Cæsare Augusto tunc factū fuit, ut oēs in ciuitatem suā, unde nati erant, nō oriūdi, (ut malè putat hic Caie-tanus) se reciperent: singuliq; singularū ciuitatū nomina sua darent in tabulis pericribenda, urbisq; ciues se profiterentur esse. Nec enim hoc loco ἀπογράφειν significat censeri, hoc est, censum pensitare, quomodo vertit Erasmus, & pleriq; interpretantur, sed recenseri potius significat. Neque puto aliud voluisse edictō suo Augustum, quā ut in acta publica deferretur Romano imperio subditorum numerus. Nam per vniuersum orbem aliud nihil intelligere potes, quā vniuersos Romano imperio subditos: & quāquam ferè tributi nomine olim censerentur, cogerenturq; apud censores, quantā quisq; in bonis haberet, declarare, hoc tamen in recensione nō fiebat. Sicut Dauid, cum populum recensuit. Quapropter nolim affirmare hoc loco, quod pleriq; imò omnes ferè affirmant, in suam ciuitatem profectos esse Ioseph & Mariam, ut tributum pensitaret ac censum, dimidiam scilicet sichi partem, nempe binas drachmas, quantū olim in tabernaculo domini Iudæi offerebant, quod Buccerus putat, & pleriq; alij, cum de eo nihil dicat scriptura. De quo tamen vide Iosephum. Nam cum olim censerentur, non omnes æquè pensitabant, sed pro facultatū ratione. Itaq; puto hanc descriptionem & recensione, quæ tūc sub Cyrino siue Cyrenio facta est, præside Syriæ, cui tunc Iudæa suberat, edictum esse ab Augusto, nō ut tributum exigeret, sed quot haberet Romano imperio subditos, nosset. Quod ergo dicit Euangelista, ut profiteretur, nihil aliud est, quā ut nomen ac ciuitatem publicè apud acta denunciarèt. Quod ut credam, adducor Tertulliani auctoritate, qui libro contra Martionem 4. asserit, cum censum Iudææ prouinciæ fidelissimum te-
stem

stem natiuitatis CHRISTI sua etiam etate in Romanis archinis asseruatum fuisse, vbi per censum, librum Actorum descriptionis illius & professionis intelligit. Cyrenius autem iste vir consularis erat. Itaque non temerè, sed diuino consilio factum est, vt professuri Ioseph & Maria, in Bethlehem abirent, vt scilicet ibi CHRISTO nato impleretur Prophetia: Et tu Bethlehem terra Iuda, &c. quæ prædixerat nasciturum in ea Dominum. Quod autem ait Euangelista; eo quòd esset de domo & familia Dauid: Caietanus philosophatur, quòd descendentes per mulieres à Dauide, erant de domo, sed non de familia Davidis: at descendentes per viros, erant de domo & familia Davidis: Tu vide lector, quemadmodum hic aptè philosophatur. Nam hoc loco οἶκος, & Latinum domus, non materiam ipsam habitationem significat, sed & familiam ipsam. Hoc tamen Caietanum mouerat, quia Lucas dixit: eo quòd esset de domo & familia Dauid: nec solam domum, vel solam familiam nominauit, & ideo vt significaret Ioseph à Dauide per lineam masculinam descendisse, dixit eum esse de domo & familia Dauid: sed nihil ad rem, quia suprà Luc 1. dicitur, ad virginem desponsatam viro, cui nomen erat Ioseph, de domo Dauid, nec addidit familiam, eo quòd domus designet vtrunque. Nec solum Ioseph Bethlehem petijt, vt professionem suæ familiæ faceret, sed vt describeretur in libris & tabulis domorum & tribuum. Nam ἀπογράφειν, significat publicis actis exscribi in futuram suæ professionis memoriam. ἀπογράφειν enim deferre in tabulas publicas, vel nomen vel rem gestam in perpetuam rei memoriam mandare & publicare. Inde suprà, vbi est, vt describeretur, Græcè est, ἀπογράφειν, quòd hic eodem modò verti potuit. Ascendit autem & Ioseph, &c. vt describeretur cum Maria desponsata sibi vxore pregnante. Quidam in dubium vertunt, an etiam Maria profiteretur & describeretur cum Ioseph, an solus Ioseph, & soli viri: sed fatius creduntur soli viri fuisse professi, & sic sensus est: ascendit Ioseph in Bethlehem cum Maria desponsata sibi vxore pregnante, vt profiteretur se esse de aliqua familiarum domus

Dauid. Aduerte autem quare Christus hoc tempus ad nascendum elegerit? Nempe cum Dominus sit pacis, & Deus pacis, vt. i. Theſſalonicenſ. 5. Ipſe autem Deus pacis ſanctificet vos per omnia. Nam & Cæſar Auguſtus Octauianus, in cuius quadrageſimo ſecundo anno natus eſt Chriſtus, tanta pace regnauit, vt duodecim annis adedò pacificus fuit, vt templum Iani 41. anno Imperij ſui tertio clauſerit, quod primò 15. anno, & ſecundò 16. anno prius clauſerit. Numam autem ferunt hiftoriæ, vt religioni felicius vacaret, Iani templum in ima parte Argiletij Romæ conſtruxiſſe, Ianumque belli & pacis indicem feciſſe, vt id templum pateret, cum ad arma properandum eſſet, & rurfus his pacatis clauderetur: vt quaſi clauſa pax in eo teneretur, ſtaretque apud Romanos. In vniuerſæ igitur pacis ſignificationem anno CHRIS TI incarnationis clauſum eſt Iani templum ab Octauiano, quod tempus, vt dictum eſt, CHRIS TVS præelegerat, qui fuit ab vrbe condita 514. annis: à primo verò Numæ anno 471. annis. Alium autem locum Chriſtus conceptionis, alium natiuitatis, & alium paſſionis elegit, quia nec paſſum pedis naſtus eſt, vbi caput ſuum reclinaret. Hæc autem tria loca prælegit in figuram, quod ad interpretationem Bethlehem domum panis deſignet, quia Chriſtus eſſet panis qui de cælo deſcendit ad homines ſatiandos, & ex qua domo proceſſit virgo Deigenitrix, quæ virgo eſt flos filius eius, in Nazareth, quod flos interpretatur: vt verè dicatur, Stirps Ieſſæ virgam producit, virgaque florem, ſed tandem hic flos in Ieruſalem, quæ viſio pacis dicitur, cecidit, ex qua electos ſuos in perpetuam & æternam pacem vocaret. Et ſi ſcholiæſtæ fines transcendere liceat, quotidie CHRIS TVS apud iuſtos in Nazareth cõcipitur, & alitur quotidie, in Bethlehem naſcitur, cum quilibet fidelis verbi flore ſuſcepto domum ſe æterni panis efficit, ſed in Ieruſalem quotidie patitur, qui per varias huius vitæ tribulationes imitari Chriſtum contendit, qui paſſus pro nobis exemplum nobis reliquit, vt ſequamur veſtigia eius. At ſicut loca redemptioni apta elegit, ita & tempus: quod, vt Ambroſ. ait, requirendum. Quid enim

enim professio secularis ad generationem Domini pertinere, nisi vt aduertamus hoc quoque diuinum esse mysterium : quia dum professio secularis obtenditur, spiritualis impletur, non terrarum regi dicanda, sed cœli, hæc ille. Genus etiam Dauidis cæteris prætulit, quod inter cæteros Iudæorum reges inuenit Dauid secundum cor suum : quem nec secundus similis secutus est, nec hunc solum, sed cuius varix & multæ essent familiae, non solum genus, sed familiam ipsam elegit : & qui per mulieres descendebant ex Dauide, necesse esset vt per viros etiam descenderent, cum Iudæis olim non liceret extra tribum & familiam vxores ducere.

† Et peperit filium suum primogenitum, & pannis eum inuoluit, & reclinauit eum in præsepio, quia non erat ei locus in diuersorio. † Matth. 1. d.

Primogenitus dicitur, ante quem nullus natus est, etiam si nequaquam alij postea sequantur. Quod autem in stabulo natus, & in præsepio reclinatus Christus, à summa paupertate & vilitate natiuitatem suam orsus est: docuit diuites in diuitijs sibi non placere, nec pauperes in paupertate displicere.

Et pastores erant in regione eadem vigilantes, & custodiennes vigilias noctis super gregem suam. Et ecce angelus Domini stetit iuxta illos, & claritas Dei circumfusit illos, & timuerunt timore magno. Et dixit illis angelus: Nolite timere. Ecce enim euangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo: quia natus est vobis hodie saluator, qui est Christus Dominus, in ciuitate Dauid. Et hoc vobis signum: inuenietis infantem pannis inuolutum, & positum in præsepio.

† Act. 9. d.
& 15. a.

Pro vigilantes, Græcè ἀγρουῦντες. ἀγρουῦν autem est rusticari, in villa degere, & non habitare in vrbe. Sensus ergo est: erant rusticantes in villa eiusdem agri, siue in eadem villa manentes. Pro custodiennes vigilias noctis, Græcè est φυλάσσοντες φυλάσσειν τῆς νυκτὸς, quod perinde est ac si dixisset: φυλάσσειν τῆς νυκτὸς, id est, noctis excubias agentes, siue noctis vigilias obeuntes. Longè autem melius vertit interpres,

custodientes vigiliis, quàm custodientes: quomodo intelligenda Græca putat Caietanus. Nam cum $\varphi\lambda\lambda\epsilon\tau\alpha$ significet vigiliis collocare, & excubias agere, non dubito etiam, quin $\varphi\lambda\lambda\alpha\kappa\eta$ vigiliis significet & excubias. Quod autem ait angelum stetit iuxta illos, Græcè est $\epsilon\pi\epsilon\sigma\tau\eta$, quod magis significat, stetit super eos. Et claritas Dei, id est, diuina quædã claritas, & insolitus fulgor circumfulsit illos, id est, circum eos resplenduit. Quod autem Græcum verbum $\delta\acute{o}\xi\alpha$ claritatem vertit, licet gloriam magis significet, perbellè tamen vertit, exprimens quænam esset illa gloria: claritas nempe & fulgor diuinus, qualis ferè Christum in monte Tabor circumfulsit, insolito autem hoc fulgore perterritos & timentes pastores confirmat angelus, saluatoris natiuitatem, adiecto signo, illis annuncians. Aduertendum autem, quod qui venerat ut abiectis & contemptis nobilibus ignobiles & abiectos eligeret, abiectis primùm pastoribus innotescere voluit. Mysticè autem hoc factò admonentur Ecclesiarum pastores, super greges sibi commissos diligenter vigilant: siquidem Christi cognitione dignari volunt, eiusque natiuitatis esse participes.

† De cõ- † *Et subito facta est cum angelo multitudo militiæ cœlestis, sec. dist. 1. laudantium Deum, & dicentium: Gloria in altissimis. Deo, ca. Nocte. & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.*

capit. De Cùm autem Ioannis natiuitatem Zachariæ nunciaturus Gabriel venisset, vnus apparuit, ac decens erat, vt natiuitatis **C H R I S T I** nuntium, multitudo militiæ cœlestis, id est, angelorum (sic enim in veteri Testamento vocari solent) comitaretur: qui vnanimis cecinerunt: Gloria in altissimis **D E O**, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Vbi pro bonæ voluntatis, Græci codices qui nunc extant, habent *iudoxia* in recto: noster autem interpres legit *iudoxias*, nec dubito sic legendum. Facile autem potuit in primis codicibus **6. abradi**, & ita consequenter describi in reliquis. Nam quod hic multi philosophantur, etiam magni viri, tria hic distribui, Deo gloriam, terræ pacem, & hominibus bonam voluntatem, non magnopere mihi facere ad hanc rem videtur, neque ita tria tribus redderentur, sed duobus.

Nam

Nam si dicamus terræ pacem distribui, non video quid terræ nomine significetur, quàm homines isthac habitâtes. Itaque mihi simplicius videtur nempe quod isthac Christi natiuitas gloriam cœlis adferret, id est, laudandî & glorificandi argumentum: terrenis autem hominibus pacem. Nec omnibus (non est enim pax impijs, dicit dominus) sed hominibus tantùm bonæ voluntatis. Vbi notandum, quòd Græcum ἐν δουλῆα apud veteres Græcos theologos vsurpatur pro antegressâ Dei in nos bonæ voluntate, ac propenso fauore. Itaque hunc locum, Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis, ἐν ἀνωτάτοις ἰουδαῖας, id est, in hominibus, quos propenso fauore suo dignatus fuerit dominus.

Et factum est vt discesserunt ab eis angeli in cœlum, pastores loquebantur ad inuicem: Transeamus vsque Bethlehẽm, & videamus hoc verbum quod factum est, quod fecit dominus & ostendu nobis. Et venerunt festinantes, & inuenerunt Mariam & Ioseph, & infantem positum in præsepio. Videntes autem cognouerunt de verbo quod dictum erat illis de puero hoc. Et omnes qui audierant, mirati sunt & de his quæ dicta erant à pastoribus ad ipsos.

Pro verbo, Græcè est ἐγγύα, quod facit vt putem non intelligendum de verbo ac filio Dei, qui λόγος in scripturis vocari solet, nõ ἐγγύα & verbum, quòd Hebraicè דָּבָר dauar: quod significat rem nouam rumore diuulgatam. Sic 2. Reg. 1. venienti ab exercitu, vbi Saul cæsus erat, nuncio ait: quod est verbum quod factum est, indica mihi: id est, indica mihi quid nouæ rei acciderit. Videamus ergo inquit, verbum istud quod fecit dominus: quanquam Græci non habeant quod fecit dominus. & ostendit nobis: Græcè est ἐγγύα, id est, notificauit, siue indicauit nobis. Cùm autem venissent, puerumque vidissent, cognouerunt de verbo quod dictum erat illis de puero. Pro cognouerunt, Græcè est ἐγγύα. Est autem διαγγύα proprie diuulgare ac notum alijs facere. Itaque sensus esset: diuulgauerunt de verbo hoc, id est, nouũ istud factũ, quod dictũ illiserat de puero Iesu. Postea enim sequitur: Et oēs qui audierũt mirati sunt

sunt de his quæ dicta erāt à pastoribus. Ergo quod viderant, alijs divulgauerunt. Hoc autem loco, & de ijs, Græci non habent.

Maria autem conseruabat omnia verba hæc, conferens in corde suo. Et reuersi sunt pastores glorificantes & laudantes Deum in omnibus que audierant, & viderant, sicut dictum est ad illos.

Maria corde tacito cõfert quæ circa se fieri vider, cū his quæ ex scripturis vidit prophetarū circa se agēda. Ex *Isaia*: Ecce virgo cõcipiet & pariet filiū. ex eodem: Bos cognouit possessore suū, & asinus præsepe domini sui. Ex *michea*: Tu Bethlehé terra Iuda, &c. ex te enim exiit dux qui regat populū meū Israël. Conferebat & cū his omnibus cõuenire verba Gabrielis, nõ dubitans quo pacto in tā humili vitæ statu hæc tam ingentia venire possint promissa. Quibus visis & auditis, regressi sunt pastores ad gregem, laudantes Deum de his quæ viderant in Bethlehem, conformia his quæ ab angelis audierant.

† Genes.
17. d.

Ierc. 4. a.

25. q. 2. ca.

Ideo per-

mittente.

† Leui. 12.

a.

† Leu. 12. a

Exo. 3. 4. c

† Leui. 5. b

& 12. c.

Num. 8. c

Et postquam consummati sunt dies octo, ut circumcideretur puer, vocatum est nomen eius Iesus: quod vocatum est ab angelo priusquam in utero conciperetur.

Præcipiebat lex, vt scribitur Leuitici. 12. ✚ vt natus infans octauo die circumcideretur: quam perficere legem ipse Christus voluit. Quippe qui legem soluere non venerat, sed consummare & implere. Circuncisio tamen ab Abraham sumpta exordium, aucto eius nomine Genes. 17. De Iesu verò nomine, quid significet, dictum fuit Matth. 1.

Et postquam impleti sunt dies purgationis eius, secundum legem Moysi, tulerunt illum in Ierusalem, vt sifterent eum domino, sicut scriptum est in lege domini: † Quia omne masculinum adaperiens vuluam, sanctum domino vocabitur: † et vt darent hostiam, secundum quod dictum est in lege domini, par turturum, aut duos pullos columbarum.

Pro eius, Græci codices variant. Quidam habent *et ut*, vt referatur ad Christum. Hispana editio Compluten. habet *et ut*, vt referatur ad Mariam. Aldinus co-

dex, ac plerique alij legunt, *aut* $\delta\omega\upsilon$, vt referatur ad vtrumque. Mihi aptior videtur lectio, vt eius referatur ad Mariam. Nam Leuitici 12. de purificatione fœtus nihil dicitur, sed tantum de purificatione matris, quæ cum masculum peperisset, immunda erat septem diebus, & die octauo circumcidebatur infantulus: triginta verò post dies manebat in sanguine purificationis suæ: quibus expletis, iubebatur offerre agnum anniculum in holocaustum, & pullum columbæ, siue turturæ: aut si pauperes essent, par turturam, vel duos pullos columbarum. Trigesimo tertio ergo die à circumcissione, impletis scilicet diebus purificationis suæ, tulerunt puerum in Ierusalè, vt eum domino sisterent ac præsentarent iuxta legem Moysi, ad quæ dominus dicit: Sanctifica mihi omne primogenitum quod aperit vuluam in filijs Israël. Huic ergo legi subdere se voluit, quanuis obnoxia nõ esset, Maria: quia nascens ex ea Christus, virginis matricem non aperuit. Præterea nec obnoxia erat purificationi, cum dicat lex: Mulier quæ suscepto semine peperit masculum, sine vulo autem semine externo pepererat Maria. At vt nos obedientiam doceret, subesse legi voluit.

Et ecce homo erat in Ierusalem, cui nomen Simeon, & homo iste iustus & timoratus, expectans consolationem Israël, & spiritus sanctus erat in eo. Et respõsum acceperat à Spiritu sancto, non visurum se mortem, nisi prius videret Christum domini. Et venit in spiritu in templum.

Nota sunt ista. Notandum autem quòd pro timoratus, Græcè est *ειραστὸς*, id est, pius ac religiosus. Quòd verò ait: Et venit in spiritu in templum, significat in spiritu sancti, quo responsum acceperat super Christi aduentu, qua reuelatione venit in templum, Christum expecturus. Miror autè cur $\delta\epsilon\iota\tau\alpha\iota$ *πνεύματι*, id est, in spiritu, Erasmus maluerit vertere per spiritum. Quod autè Simeonem inducit expectantem consolationem Israël, argumento est, plerosque ac iustos scripturarum ac prophetiarum non ignaros, intellexisse ex sceptro de Iuda ablatò, & completis hebdomadibus Danielis, Messiam aduentare, ac prope esse in foribus.

Et cum inducerent puerum Iesum parentes eius, ut facerent secundum consuetudinem legis pro eo: & ipse accepit eum in vlnas suas, & benedixit Deum, & dixit.

Eodem spiritu quo Christum venturum agnouerat, venit in templum, & ipsum venisse cognouit, ipsumque benedixit ac laudauit per canticum sequens: quo genere laudis soliti sunt prisci laudare dominum ac benedicere. *Nunc dimittis seruum tuum domine secundum verbum tuum in pace: quia viderunt oculi mei salutare tuum.*

Pro dimittis, Græcè est, ἀπολύεις, id est, abire me facis in pace, hoc est, facis ut cum gaudio & pace hinc abeam & discedam. Secundum verbum tuum, id est, iuxta promissionem tuam mihi factam: quia viderunt oculi mei salutare tuum, id est, filium tuum Christum saluatorem meum.

Quod parasti ante faciem omnium populorum. Lumen ad reuelationem gentium, & gloriam plebis tue Israël.

Sic enim propositus est in conspectu omnium Christus, ut quotquot velint eum fide apprehendere, possint. Lumen ad reuelationem gentium, &c. τὸ lumen, & τὸ gloriam, referuntur appositivè ad τὸ salutare. Et ita ordinanda est lectio: Quia viderunt, &c. Christum tuum lumen gentium ad reuelationem, id est, ut illis reuclatur, & innotescat salutis suæ mysterium. Quòd autem gentium refero ad lumen, & non ad reuelationem, facio, quia non planè intelligo quid sit reuelatio gentium: ut quia sequitur gloriam plebis Israël, & Christus sit Iudæorū gloria, qui Deum semper nouerunt lumen gentium: quæ non agnoscebant, donec ipse reuelauerit.

Et erat pater eius & mater eius mirantes super his que dicebantur de illo. Et benedixit illis Simeon, & dixit ad Mariam matrem eius.

Quia Ioseph nutritius erat pueri, vulgi opinione pater Christi, sicut Maria mater appellatur, qui non immeritò mirabantur, quòd præter ea quæ audierant prius, continuò mirabiliora videbant.

Ecce positus est hic in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israël, & in signum cui contradicetur, (& tuam ipsum

ipſus animam pertransibit gladius) vt reuelentur ex multis cordibus cogitationes.

In ruinam multorum, id est, in perditionem multorū positus est Christus. Quippe qui lapis est offensionis, & petra scandali, in quam multi impegerunt & lapsi sunt, & quotidie labuntur, occasione quidem accepta, non data, agrè ferentes, quòd filium Dei se faceret, quòd mores & vitia publicè carperet. In resurrectionem quoque, id est, in saluationem multorum Israelitarum positus est: quippe quos & morum sanctitate, & prædicationis veritate ad meliorem frugem reduxerit. Idem est istud cū eo quod est Isa. cap. 8. ✠ Et erit vobis dominus in sanctificationem, in lapidem autem offensionis, & petram scandali duabus domibus Israël. Et in signum cui contradicetur. Græca nunc habent ἀντιλεγόμενον. Interpres noster legit ἀντιλέγόμενον: nec admodum refert. Sensus est autem: Positus est in signum, id est, propositus est omnibus veris Dei militibus tanquam signum ac vexillum sequendum, & ad quem futurus debeat esse scopus omnis noster: futurum est tamen, vt nō modò multi nō sequantur, sed apertè ei contradicant, & ad mortem vsq; persequantur: vnde futurum etiam est, vt animam tuam doloris gladius, id est, vehemens dolor penetret. Quod verò sequitur, vt reuelentur ex multis cordibus cogitationes, referendum est ad id totum quod præcessit, scilicet quòd Christus positus est id ruinam & resurrectionem multorum, propositus que omnibus tanquam saluiferum vexillum, cui tamen contradicetur, vt reuelentur ex multis cordibus cogitationes: vbi τὸ vt, non causam finalem dicit, sed ipsum tantum rei euentum, vt sit sensus: Ita fiet, vt dum alijs erit in ruinam, alijs in resurrectionem: alij sectabuntur vt credant, alij contradicent vt persequantur, reuelentur ex multis cordibus cogitationes, id est, quid de Christo multi sentirent, aperiat. Patientem enim Christo quosdam iniquè de illo sentire, quosdam piè & religioſè, manifestum fuit.

Et erat Anna prophetissa, filia Phanuel, de tribu Aſer: hec proceſſerat in diebus multis, & vixerat cum viro suo annis septem à virginitate sua. Et hec vidua vsque ad annos

Octoginta quatuor, quæ non discedebat de templo, ieiunijs et obsecrationibus seruiens nocte & die. Et hæc ipsa hora superueniens confitebatur domino, & loquebatur de illo omnibus qui expectabant redemptionem Israël.

Clarum est, quod hic de Anna dicitur, quæ vixerat cum viro suo annis septem, id est, à die nuptiarum, quando virginem illam desponderet. Et hæc inquit, vidua vsque ad annos octoginta quatuor. Interpres legit *ὄσ*, id est, vsque ad: Græci codices nunc habent *ὄσ*, id est, circiter annos scilicet octoginta quatuor. Ambiguum est autem hoc loco, an intelligendum sit, quod ipsa iam in viduitate annum agebat octuagesimum quartum, aut circiter: an quod tunc octoginta quatuor annos nataerat. Ambrosius est in prima opinione, tamen hoc non videtur multum verisimile. Nam credibile est vxoratam non esse id temporis ante decimum quintum annum, cui numero si addas septem annos in matrimonio, conflabuntur viginti duo, quibus rursus si addas octoginta quatuor, erunt anni centum & sex, quæ ætate verisimile non est tam assiduam templo fuisse, adeoque ieiunijs vacare potuisse. Quod tamen nondum notassem, nisi in annotationibus scripsisset Erasmus octoginta quatuor annos referendos ad tempus viduitatis. Quod uti non improbo, quia ita censuit diuus Ambrosius, ita puto non necessarium intelligendum sic esse illum locum. Et ut inquit Lucas, ipsa hora, quando scilicet puerum domino præsentabat, confitebatur domino. Pro confitebatur, Græcè est *ἀνθωμολογῆτο*. Est autem *ἀνθωμολογῆμαι* in scripturis sacris confiteri à domino accepta beneficia, & nos ab eo omnia habere, quod & *ἰυχαιστῆν* dicunt. Neque putandum est hoc loco *ἀντὶ* significare vicissitudinem, ne respondeat confessioni Simeonis, quod tamē Erasmus putauit. Nā *ἀνθωμολογῆμαι*, idem quod *χαρῖν ἰμολογῆν*, id est, gratias agere, & confiteri ab aliquo beneficia habere. Sensus ergo esse potest: Gratias Deo agebat de misso ad nos in carnem saluatore filio suo. Eodē verbo vtitur Grego. Nazianzenus de Simeone et Anna loquens: *μετὰ σήμερον ἐν γυναικὶ ἀμειβα, καὶ μετὰ ἑνὺς ἀνθωμολογῆσάμεθα*, id est: Cum Simeone amplexemur, & cum Anna accepta illi beneficia referamus, aut gratias agamus.

Ita-

Itaque hoc loco confiteri non tam pro laudare sumitur, quam gratias agere: Sicut alio loco Luc. 10. Confiteor tibi pater domine cœli & terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus, & reuelasti ea paruulis. Hoc loco pro redemptionem Israël, Græci habent *λύτωσησιν ἐν ἱερουσαλ ἡμ.* quasi innuens, nutu Dei redemptionem Israël's populi facienda expectabat à Messia Ierosolymis in templo.

Et ut perfecerunt omnia secundum legem domini, reuersi sunt in Galileam, in ciuitatem suam Nazareth. Puer autem crescebat & confortabatur, plenus sapientia, & gratia Dei erat in illo. Et ibant parentes eius per omnes annos in Ierusalem ꝑ in die solenni pasche.

ꝑ Exod.

ꝑ 4.
Deu. 16. a

De ordine huius historię, & cōcordia cum Mattheo, qui dicit post Magorum adorationem deportatum Christum in Aegyptum, vide Matthæum cap. 2. Quod autem ait confortabatur, Græcè est *ἐκπατίζω*, id est, fortior reddebatur, & corroborabatur, addūtq; Græci *πνεύματι*, id est, spiritu. Quod est, subinde ad augmentum corporis amplior apparebat in eo diuini spiritus, omnis & gratia. Pro eo quoque quod sequitur: Ibant parentes eius, quidam codices Græci habent, Ioseph & mater.

Et cū factus esset annorum duodecim, ascendentiſ illis Ierolymam secundum consuetudinem diei festi, consummatisq; diebus cū redirent, remansit puer Iesus in Ierusalem.

Græcè *ἐγένετο*, aptius autem erat, cū natus esset annos duodecim. Nam *γένεμας* nascor, & *γένεως*, natus significat: quod miror non aduertisse Erasimum, qui multo minutiora non fert in nostro interprete.

Et non cognouerunt parentes eius. Existimantes autem illum esse in comitatu, uenerunt iter diei, & requirebant eū inter cognatos & notos. Et non inuenientes, regressi sunt in Ierusalem, requirentes eum. Et factum est post triiduum ꝑ inuenerunt illum in templo sedentem in medio doctorū, audientem illos, & interrogantem eos.

ꝑ Dist.

ꝑ 36. cap.

ꝑ Qui ec-

ꝑ clestia-

ꝑ cis.

Non est intelligendum quòd eum non cognouerunt duodennem, sed quòd non cognouerint, neq; intellexerint eum remansisse Ierosolymis: sed existimabat illū esse in co-

in comitatu, id est, in societate: quomodo vernaculè dicunt: *Ilz pensoyent qu'il fust en la compaignie*. Simul enim omnes Nazarei redibant. Quod verò dicit ascendisse illos Ierosolymam secundum consuetudinem, intelligendum est quod maribus dūtaxat præceptum erat, vt quiscumque ter in anno appareret in loco vbi erat tabernaculum fœderis: quo virum comitata est eo anno virgo Maria, & cum illis Christus: qui nacta tunc occasione, sedit inter legis doctores, sed vt humilitatis doceret exemplum, prius audit, & postea interrogat, quàm doceat:

Stupebant autem omnes qui eum audiebant, super prudentia, ac responsis eius. Et videntes admirati sunt. Et dixit mater eius ad illum: Fili, quid fecisti nobis sic? Ecce pater tuus & ego dolentes querebamus te.

Nec solum Christus audiebat, & doctè interrogabat: sed & doctius ad interrogata respondebat, vt omnes in stuporem adduceret, considerata præcipue ætate, & humana infirmitate, atque virili audacia. Interea mater superueniens non minus admiratur, rogat tamen eum super eius diuturna mora, qua eos tristitia affecerat, non quòd cum vituperare intendat, quæ illum nouerat esse Deum, nec quicquam illum moliri quod non esset equum & iustum: sed vt suum nobis erga illum manifestet, qualem decet matrem, affectum.

Et ait ad illos: Quid est quod me querebatis? Nesciebatis quia in his quæ patris mei sunt, oportet me esse?

Quasi diceret illis: Cur me cum tanta incertitia querebatis inter cognatos & notos, quem scitis præcipue missum ad opera patris mei perficienda, & ad doctrinam spiritualem & cœlestem annunciandam, atque ad templum & domum patris mei frequentandam, quàm carnalium cognatorum societatem subeundam. Verùm cū mater de adoptiuo patre quæreret, ille de patre æterno, qui natura sibi pater erat, cuius gratia ab eo missus erat, Euangelium scilicet ad vitam æternam prædicare. Sic

✠ Ioã. 9. a Ioannis 9. ait: ✠ Me oportet operari opera eius qui misit me.

Et ipsi non intellexerunt verbum quod locutus est ad eos.

Non intellexerunt quod diceret de templo sancto pa-

tris sui, ad cuius sanctificationem annunciandam venerat, vt patet Ioan. 2. quando expulit ab eo vendentes & euentes, dicens: Domus mea domus orationis vocabitur, & rursus Matth. 21. cap.

Et descendit cum eis, & venit Nazareth, & erat subditus illis. Et mater eius conseruabat omnia verba hæc in corde suo. Et Iesus ꝑ proficiebat sapientia & ætate & gratia apud Deum & homines. † 1. Reg. 2. c.

Et erat subditus illis non tanquam minor, sed voluntariè se illis subdebat. Similiter quod dicitur: proficiebat sapientia & ætate & gratia, non est intelligendum quòd maiorem cum tẽpore gratiam acceperit, qui summa atque infinita gratia ab initio conceptionis suæ fuit repletus: sed quòd adolescente puero, subinde maior ac maior apparebat in eo sapientia & gratia apud Deum & homines. Subinde apparebat sapientior, & apud Deum atque homines gratiosior. Pro eo autem quod est ætate, Græcè est ἡλικία, quæ & ætatem significat, & staturam corporis. Atque hoc loco magis quadrat statura, quàm ætate, cum nemini dubium sit quin homo viuens ætate crescat.

CAPVT TERTIVM.

Ioannes pœnitentiam & pœnitentiæ baptismum prædicaturus mittitur, viuendi normam publicanis & militibus indicat, atque inter baptizandum turbas, Christum baptizauit, quem cœlesti signo Dei filium agnouit, & eius genealogia à Ioseph ad Adam vsque ascendendo textitur.

ANno autem quintodecimo Imperij Tyberij Cæsaris, procurante Pontio Pilato Iudæam, Tetrarcha autem Galilææ Herode, Philippo autem fratre eius Tetrarcha Iturææ et Traconitidis regionis, & Lysania Abilenæ Tetrarcha, sub principibus sacerdotum Anna & Caipha: factum est verbum domini super Ioannem Zachariæ filium in deserto.

Nemo est Euangelistarum qui exactius rerum gestarum tempus referat, quàm Lucas. Nam hic initiũ prædicationis